

ЛИТЕРАТУРА:

1. Гендин А.М., Дроздов Н.И., Сергеев М.И. Эволюция ценностных ориентаций выпускников педагогического вуза (по материалам мониторинга 1992-2006 гг.) // Альма-матер, № 10. – 2008. – С. 41-42.
2. Рындак, В. Г. Учитель Сухомлинский: уроки на завтра / В. Г. Рындак; Мин-во образования и науки Рос. Федерации, Федер.агентство по образованию, Оренбург. гос. пед. ун-т. – Оренбург: Изд-во ОГПУ, 2008. – 512 с.
3. Рындак, В. Г. Уроки Сухомлинского. – М.: Педагогический вестник, 2003. – 340 с.
4. Сухомлинский, В. А. О воспитании / Сост. и авт. вступит. очерков С. Соловейчик. – 6-е изд. – М.: Политиздат, 1988. – 270 с.
5. Сухомлинский В. А. Павлышская средняя школа. – М.: Просвещение, 1979.
6. Сухомлинский В. А. Мудрая власть коллектива. – М.: Молодая гвардия, 1975.

УДК 378

Л.В. Бабіч, М.В. Браїло

ПУБЛІЦИСТИЧНІ ТВОРИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО У ДІАЛОЗІ З СУЧАСНИМИ ПРОБЛЕМАМИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ

У даній статті проаналізована актуальна проблема теорії і практики виховання молоді.

The actual problem in theory and practice of education of youth is analyzed in the given article.

Постановка проблеми

У сучасній мережі вищих навчальних закладів України існує значна кількість університетів класичного типу, які спрямовані на універсальність підготовки спеціалістів, у тому числі тих, які будуть працювати у соціально-педагогічній сфері. Психолого-педагогічний компонент у підготовці студентів класичних університетів зменшено. Актуальним стає пошук додаткових резервів для формування професійної етики випускників класичних університетів, які будуть працювати в системі освіти. Теоретичні основи професійної деонтології на сьогодні недостатньо розроблені. До програм навчання студентів класичних університетів введено курс «Деонтології», який викладається з використанням наукових основ, які розроблені для окремих напрямків професійної етики. Існують підручники з педагогічної етики, які не відповідають сучасним вимогам. Саме це і викликає необхідність звернення до історії педагогічної науки з метою дослідження й використання тих систем, які можуть бути використаними для побудови методології сучасної професійної етики.

Проблема професійної етики знайшла своє яскраве виявлення у творах видатного вітчизняного педагога ХХ-го століття Василя Сухомлинського, творчість якого набула світового значення. Гуманістична педагогіка Василя Сухомлинського містить науку і практичну основу для розвитку професійної деонтології.

Сьогодні продовжується дослідження наукової спадщини В.О.Сухомлинського. Методологічна основа гуманістичних ідей в педагогічній спадщині В.Сухомлинського досить ґрунтовно досліджена. Значний внесок у вивчення наукового доробку педагога-гуманіста В.О.Сухомлинського зробили вітчизняні вчені М. Антоненко, Л.Бондар, А.Борисовський, М.Боришевський, В.Г.Бутенко, Є.С.Барбіна, М.С.Вашуленко, І.А.Зязюн, Г.М.Кондратенко, В.Л.Федяєва, а також донька педагога – академік О.В.Сухомлинська. З'являються роботи, в яких досліджено окремі напрямки розвитку етико-педагогічних ідей В.Сухомлинського. Для впровадження цих ідей в практику виховання потрібно проаналізувати їх співзвучність сучасними аспектами морального виховання молоді. На

сучасному етапі розвитку освіти ускладнилися проблеми виховання (у зв'язку зі змінами потреб людини, її соціальними прагненнями і ціннісними орієнтирами тощо). У період глибоких економічних і соціально-політичних перетворень в Україні великого значення набуває гуманізація різних сфер життя людини і, насамперед, сфери її освіти і виховання. Науковий аналіз та об'єктивна оцінка ідей Василя Сухомлинського, пов'язаних з формуванням професійної етики, необхідні для побудови методологічних основ сучасної деонтології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема професійної етики розроблялася вченими різних століть, починаючи з Давньої Греції, де вперше було введено термін «Деонтологія». Деонтологічні норми в античний період були розроблені Гіппократом. На розвиток деонтологічних знань впливали й релігійно-церковні ідеї, й ідеї Відродження, й прогресивний розвиток різних соціальних формацій, кожна з яких мала своє ідеологічне підґрунтя. Розробкою основ громадської етики займався англійський філософ і правознавець XVIII століття І. Бентам. Значний внесок у розвиток деонтології зробили педагоги минулих століть. Зокрема, у творах видатних вітчизняних педагогів П.Русина, Ю.Дрогобича Є.Славинецького, Ф.Прокоповича, Г.Сковороди, О.Духновича, К. Ушинського, М.Грушевського, В.Винниченка, Г.Ващенко, В.Сухомлинського, А.Макаренка, закладено наукові основи етичного виховання людини. Кожне суспільство висуває власне бачення проблеми формування професійної етики. У зв'язку з тим, що суспільство змінюється, стає більш складним, змінюються концепції моралі, якими воно керується, що відображено у творах науковців, які належать різним історичним та соціальним умовам. Для з'ясування філософських аспектів професійної етики велике значення мають роботи таких філософів: Аристотеля, І.Кона, Г.Тулльчинського, А.Лосева, В.Біблера, В.Малахова та інших. Ряд учених займалися розробкою теорії деонтології, у т.ч.: Ю.Аракелов, Б.Джегутанов, Де Джордж Ричард Т., С.Гусарев, І.Зязун, С.Погребняк, С.Сливка, О.Тихомиров, В.Ткаченко. Сучасні автори, які розробляють основи деонтології, звертають увагу на її професійну спрямованість (медична деонтологія, юридична деонтологія, соціальна деонтологія, педагогічна деонтологія, ділова етика тощо). Системне дослідження особливостей ділової етики можна знайти у книзі Де Джорджа Ричарда Т. «Ділова етика», про популярність якої свідчить те, що книга витримала вже п'яте видання та широко використовується при підготовці магістрів науки про управління підприємствами [1]. Творча спадщина Василя Сухомлинського містить теоретичні основи педагогічної деонтології та систему етичного виховання педагогів. [2]. Для розробки теорії сучасної педагогічної деонтології важливо розглянути ідеї Василя Сухомлинського у діалозі з сучасним розумінням етики вчителя.

Метою статті є аналіз публіцистичних творів В. Сухомлинського у діалозі з сучасними проблемами педагогічної деонтології.

Результати дослідження.

У дослідженні ми виходимо з концептуальних засад, які представляють професійну етику, як складовий елемент моральності, яку можна визначити як «систематичне бажання усвідомити наш індивідуальний і суспільний моральний досвід так, щоб встановити правила, які повинні керувати поведінкою людей, створити цінності, яких потрібно дотримуватись, а також виховати такі риси характеру людей, які їм корисно у собі розвивати» [3: 34]. Методологічною основою дослідження є ключові положення сучасної теорії особистості: гуманістичні принципи розвитку людини, які дозволяють бачити значущість і цінність кожної особистості. Наше дослідження засноване на ідеях Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття) [4].

Сучасній вищій школі потрібне духовне оновлення педагогічного процесу. Цей процес повинен стати більш гуманістичним. Гуманізація вищої школи може сприяти досягненню майбутнім спеціалістом моральних висот, зокрема, глибокому усвідомленню таких понять, як честь, добро, людяність. Прогресивним моментом є ведення в навчальні програми вищих закладів освіти морально спрямованих дисциплін, серед яких курс

«Деонтологія» займає особливе місце. Знання основ деонтології необхідне сучасним фахівцям, незалежно від того, в якій сфері вони будуть працювати (в педагогічній, медичній, юридичній, соціальній, промисловій тощо). Щоб людина в сучасному складному світі змогла не тільки утриматися від духовного падіння, але і піднятися до рівня благородних людських почуттів, прагнень, вчинків, розвинути в собі соціальну активність і внутрішню свободу (що є джерелом її самоповаги), необхідно формувати її моральну культуру.

На необхідності морального і професійного розвитку особистості, надання освітнім закладам моральної і професійної свободи у своїх працях неодноразово наголошував В.О.Сухомлинський. Його етико-філософські і педагогічні дослідження мають велике значення. Фундаментальні твори В.О.Сухомлинського з цієї проблеми дають змогу чітко визначити принципи і норми моральної культури особистості, зміст понять «гуманізм і гуманістичне виховання». Серед педагогів ХХ століття саме Василь Олександрович Сухомлинський найбільше займався розробкою теоретичного обґрунтування змісту педагогічної культури, педагогічної майстерності, педагогічної деонтології й намагався обґрунтувати систему підготовки молодого вчителя, який відповідав його високоморальним уявленням та ідеалам. Він запропонував досконалі механізми гуманітарного виховання людини. Цим проблемам присвячені всі праці видатного педагога-гуманіста. В його творах («Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості», «Павлицька середня школа», «Серце віддаю дітям», «Народження громадянина», «Як виховати справжню людину», «Розмова з молодим директором школи», «Людина неповторна», «На нашій совісті – людина», «Людина – найвища цінність») розкрито систему гуманістичного виховання особистості в радянській освіті. Головна ідея вченого полягала в тому, що особистість розглядається як самоцінність, центром педагогічних зусиль є людина з її інтересами, потребами, особливостями, природними задатками. Вчений розумів виховання як процес розгортання вроджених властивостей людини у спеціально організованому соціумі, він пропонував створювати навчальні заклади як школу радості і розвитку людини. Якщо виходити з поняття «всебічний розвиток людини» на основі висновків В.Сухомлинського, тоді стає зрозумілим головна деонтологічна характеристика цього розвитку – створення індивідуального людського багатства, яке поєднує в собі високі ідейні переконання, моральні якості, естетичні цінності, культуру матеріальних і духовних потреб. На думку В.Сухомлинського, справжній всебічний розвиток – це гармонія того, що людина дає суспільству і того, що вона одержує, споживає. Повне задоволення людських потреб немислиме без розвитку найважливішої потреби – потреби працювати...». В.Сухомлинський визначив три основні рушійні сили виховання людини: її індивідуальність (природу), спеціально організований соціум (середовище виховання), власну активність людини (самовиховання). У своїх працях він висловив виключно важливу ідею, що гармонія виховання визначається мораллю і педагогічною етикою. У найголовніших творах Василя Сухомлинського («Духовний світ школяра», «Моральний ідеал молодого покоління», «Павлицька середня школа», «Серце віддаю дітям», «Сто порад вчителю», «Виховання громадянина», «Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості», «Батьківська педагогіка», «Розмова з молодим директором школи», «Як виховати справжню людину») основна увага приділяється ідеям гуманістичної педагогіки, основою якої за радянських часів був марксизм-ленінізм, проте педагог чітко підкреслював, що побудова гуманістичної педагогіки можлива за умов осмислення і використання культурних здобутків попередніх історичних епох. Зокрема, В.Сухомлинський спирався на ідеї давньогрецьких філософів (Аристотеля, Сократа) і видатних педагогів (Я.Коменського, Ж-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, А.Дистервега, Г.Сковороди, К.Ушинського, Л.Толстого, Т.Шевченко та інші), а також на народну педагогіку. На думку Василя Сухомлинського, народна педагогіка – це зібрання простих законів, в яких відображено багатостолітній досвід поколінь [5]. Особливим джерелом для розробки теорії сучасної деонтології можуть стати публіцистичні праці В.Сухомлинського (він написав понад 600 статей, 266 з яких опубліковано на сторінках суспільних і педагогічних видань). Аналіз хронології появи публіцистичних творів

В.Сухомлинського, дозволяє побачити, що вже у 1945-1955 рр. вийшла велика кількість творів, які він надрукував у газетах: «Ударна праця» (19 статей), «Зоря комунізму» (4 статті), «Кіровоградська правда» (26 статей), «Радянська освіта» (19 статей), «Учительська газета» (22 статті), «Комсомольська правда» (1 стаття), «Молодь України» (2 статті), «Сталінське плем'я» (4 статті), «Правда України» (2 статті), «Українська мова в школі» (3 статті); в радянських журналах: «Література в школі» (3 статті), «Народна освіта» (4 статті), «Сім'я і школа» (4 статті), «Вожатий» (1 стаття), «Початкова школа» (2 статті), «Радянська педагогіка» (5 статей), «Радянська школа» (8 статей), а також дві статті вийшли у республіканських журналах. Статті в газетах і журналах носили інформаційний характер, висвітлювали зерна педагогічного досвіду видатного педагога, поступово набували характеру педагогічних праць, в яких В. Сухомлинський роз'яснював суспільству, педагогам, вихователям, батькам, молоді морально-педагогічні проблеми. Публіцистичні твори В.Сухомлинського є рекомендаціями і педагогічними настановами ученого, в яких він висловлює ідеї у доступній для широкої громади формі. Ряд його публіцистичних творів безпосередньо стосується деонтології. На той час радянська дійсність стимулювала Василя Сухомлинського підкреслювати що в основі педагогічної етики лежить патріотизм і любов до Батьківщини, а також викорінювати негативні, антиморальні якості вчителів. Наприклад, у статті «Про деякі сторони виховання радянського патріотизму», яка була надрукована в №6 «Сім'ї та школи» у 1955 році, наводяться поради педагогам, щодо формування у дітей і дорослих почуття відповідальності перед суспільством і патріотизму; у статті «Комуністична ідейність – основа морального виховання», яка надрукована у № 3 «Радянської школи» у 1959 році педагог підкреслює: «Завдання школи полягає в тому, щоб молоде покоління дивилося на відхилення від норм комуністичної моралі, як на тяжкий злочин» [6: 38]. Хоча сьогодні ідеологічні основи українського суспільства фактично змінилися, роль духовно патріотичних основ етики фахівців залишається важливою. Якщо розглядати ці етичні настанови у діалозі з сучасністю, можна побачити їх відображення, наприклад, у сучасній юридичній деонтології, в якій особливим образом виділено духовно-національні аспекти. Так, автор підручника «Юридична деонтологія» Сливка С.С. наголошує на розвитку духовно-національного почуття юриста, як обов'язкового елементу професійної етики, підкреслює, що «характеристикою юриста повинна бути первинність національного і вторинність інтернаціонального» [7: 164]. Як відомо, за теорією Лоренса Колберга, моральний розвиток особистості має **3 рівня**: доконвенційний, конвенційний, постконвенційний (автономний). Більшість людей знаходяться на другому рівні розвитку моральності, яка відповідає законам і порядкам суспільства, в якому вони живуть і працюють [8]. Для сучасного українського суспільства актуальною є підготовка вчителів –патріотів з високою мораллю, яка дозволяє формувати відповідні якості молодого покоління. У творах Василя Сухомлинського підкреслюється важливість виховання у педагога загальнолюдських моральних якостей. За своїми переконаннями Василь Сухомлинський був атеїстом, тому в педагогічній сфері не підтримував релігійну мораль, але більшість моральних суджень в його творах пов'язані з загальноприйнятими правилами такими, як «не роби зла», «кажи правду» тощо. У статтях В.Сухомлинського, які адресовані вихователям і батькам, етичні закони і принципи ілюструються педагогічними прикладами, що беруться з досвіду роботи. Наприклад, у статті «Народження добра» В.Сухомлинський роз'яснює етичні категорії і правила людської поведінки через старовинну українську легенду та наводить методику творення добра в реальних життєвих та шкільних ситуаціях [9: 229-235]. Василь Сухомлинський сформував аксіому виховання етичної культури: «Найголовніше, по-моєму, в тому, щоб учити дитину бачити і почувати, розуміти й переживати всім серцем, що вона живе серед людей і що найбільша людська радість – жити для людей» [10: 219]. Нею доцільно користуватися не тільки в шкільні роки, але й у вищій школі під час формування етики майбутнього вчителя, щоб створити в нього таку якість, яку Василь Сухомлинський означив, як «сердечна чуйність до навколишнього, до всього, що створює людина, що служить їй, і, звичайно, насамперед, до самої людини» [10: 219].

Василь Сухомлинський розкрив суть процесу морального виховання людини в статті «Щоб душа не була пустою» (1966 р.). Ця суть полягає в тому, що вчитель покликаний передати моральну культуру вихованцям, щоб вона стала їх індивідуальним надбанням та перетворилася в норми і правила моральної поведінки. Щоб сформувавши професійну етику, треба включити людину у багатогранну духовну діяльність. Сухомлинський В.О. розглядав духовну діяльність як активні зусилля особистості, завдяки яким формуються її внутрішні цінності, норми, правила, відбувається «внутрішня робота думки і серця» [10: 259].

Професійна етика вчителя виявляється, на думку В.О.Сухомлинського, в етичній поведінці, в професійній честі, в обов'язку, моральній відповідальності та совісті. У 1970 році в журналі «Народна освіта» №11 опубліковано «Лист про педагогічну етику» В.О.Сухомлинського – роботу, яка й сьогодні не втратила своєї значущості й популярності. У цій роботі педагог на прикладі педагогічної помилки, яку було допущено вчителем, довів таку особливість професійної етики вчителя: від моральної культури вчителя залежить процес виховання – «найтонше душевне доторкання людини до людини». Василь Олександрович Сухомлинський сформулював заповідь педагогічної етики: «Школа – світ душевних доторкань» [11: 600].

Висновки. Проведене дослідження проблеми дозволяє нам зробити ряд висновків:

1. Аналіз публіцистичної спадщини В.О.Сухомлинського свідчить, що вчений-педагог Василь Сухомлинський з трибуни суспільно-політичної преси впливав на суспільства з метою виховання молодого покоління з високою духовно-національною культурою.
2. У публіцистичних творах В.О.Сухомлинського містяться ідеї педагогічної деонтології, шляхи її формування, розкривається суть процесу морального виховання особистості, досвід формування моральних якостей молодих людей, а також знаходяться головні заповіді педагогічної етики.
3. Ознайомлення педагогів класичних університетів з науково-педагогічною спадщиною педагога-гуманіста В.О.Сухомлинського може сприяти новим науковим пошукам у методології формування професійної етики вчителя, його публіцистичні праці корисні для використання в роботі зі студентами при викладанні курсу «Деонтологія».
4. У період вступу України у третє тисячоліття, які супроводжуються позитивними науково-технічними й інтелектуальними тенденціями одночасно з деякими серйозними перекосами у сфері духовного виховання людини гуманістична педагогіка Василя Сухомлинського знаходиться у суперечливому діалозі з проблемами розвитку сучасними деонтології.
5. Необхідні нові педагогічні дослідження, які дозволять глибоко вивчити педагогічну деонтологію В.О.Сухомлинського й сприятимуть розробці практичних рекомендацій викладачам класичних університетів щодо використання досвіду В.О.Сухомлинського в процесі морального виховання майбутніх учителів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Де Джордж Ричард Т. Деловая этика / Пер. с. англ. Р.И.Столпера. – М.:ИГ «Прогресс»; ИД «РИПОЛ КЛАССИК», 2003. – 736 с.
2. Сухомлинский В.А. Избранные произведения: В 5 т./ Редкол. А.Г. Дзевирин (пред) и др.-К.: Рад.школа 1979 – Т.1. – 1979 – 1980.
3. Де Джордж Ричард Т. Деловая этика / Пер. с. англ. Р.И.Столпера. – М.:ИГ «Прогресс»; ИД «РИПОЛ КЛАССИК», 2003. – 34 с.
4. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). – К.: Освіта, 1994.
5. Уважение к старшим. – Правда, 1973, 30 сент.
6. Сухомлинский В.А. Избранные произведения: В 5 т./ Редкол. А.Г. Дзевирин (пред) и др.-К.: Рад.школа. – 1979 – Т.5. – 1980. – 38 с.
7. Сливка С.С. Юридична деонтологія: Підручник – К.: Атака, 2008. – 164 с.

8. Lawrence Kohlberg / The Claim to Moral Adequacy of a Highest Stage of Moral Judgment // Journal of Philosophy, 70 (1973). – P.630-646.
9. Сухомлинский В.А. Избранные произведения: В 5 т./ Редкол. А.Г. Дзевежин (пред.) и др. – К.: Рад.школа, 1979. – Т.5. – 1980. – С. 229-235.
10. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. – Т.5. Статті. – К.: Рад. школа, 1977. – С. 219.
11. Сухомлинський В.О. Лист про педагогічну етику // Вибрані твори: В 5 т. – Т.5. Статті. – К.: Рад. школа, 1977. – С.600.

УДК 371.4

О.В. Білюк

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ І ПРОФЕСІОНАЛІЗМ УЧИТЕЛЯ З ПОГЛЯДУ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО ТА А.С.МАКАРЕНКА

У статті висвітлюється спільність та відмінність поглядів В.О.Сухомлинського і А.С.Макаренка щодо ролі педагогічної майстерності та професіоналізму вчителя у формуванні особистості учнів.

Community and difference of looks V.O.Souhomlinscogo and A.S.Macarenca concerning the role of pedagogical trade and professionalism of teacher in forming of personality of students is lighted in the article.

На сучасному етапі розвитку національної освіти зростають вимоги до особистості вчителя як організатора та керівника навчально-виховного процесу, який повинен орієнтуватися на інноваційні процеси в педагогічній теорії та практиці, мати належний рівень фахової підготовки, професійної та педагогічної культури.

Практичний і теоретичний досвід видатних педагогів В.О. Сухомлинського та А.С. Макаренка, їх педагогічні погляди на процеси формування педагогічної майстерності і професіоналізму найбільш співзвучні нашому часу й перспективам розвитку національної педагогічної освіти. Творчу діяльність двох талановитих педагогів єднали велике покликання до педагогічної діяльності, багаторічний досвід учительської праці, керівництво педагогічними колективами, пошуки і утвердження власних освітньо-виховних концепцій щодо підготовки вчителя, його ролі і місця у формуванні особистості.

Автори дослідження проблеми становлення педагога і формування його педагогічної культури Антонєць М.Я., Зязюн І.А., Луцюк А.М., Сухомлинська О.В., Тартаковський Б. та інші аналізують різноманітні аспекти професіоналізму та діяльності особистості вчителя у педагогічній системі В.О.Сухомлинського, підкреслюють неоціненну важливість та відповідальність учительської праці.

Дослідники спадщини А.С.Макаренка Л. Крамушенко, Л. Пашко, М. Окса, М.Ярмаченко розглядають проблеми ролі і місця педагога і його професіоналізму у контексті становлення та розвитку виховної системи, формування ціннісної сутності людини.

Метою статті є порівняльний аналіз спільних і відмінних особливостей педагогічних думок, поглядів, ідей великих педагогів щодо особистості вчителя, його професіоналізму та педагогічної культури, місця і ролі у забезпеченні ефективності навчально-виховного процесу по формуванню особистості школяра.

Питання професійної майстерності та педагогічної культури В.О.Сухомлинський порушує в багатьох творах, статтях, серед яких «Павлиська середня школа», «Розмова з молодим директором», «Сто порад учителям», «Методика виховання колективу», «Суспільство і вчитель» та багато інших. Педагог-новатор, будучи особисто взірцем педагогічної майстерності та високої педагогічної культури, вважав, що досконале володіння вчителем «наукою, майстерністю і мистецтвом навчання та виховання» є умовою успішного педагогічного процесу.